

דף שבועי

בס"ד

פרשת בלק, תשפ"ו, מספר 1674

נפרצה העיר – אז מה?

יוסף פריאל

הבסיס לצום בתמוז הוא במשנה תענית פ"ד מ"ו:

חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמישה בתשעה באב: בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל.⁵

קל להבין את הצורך בצום בחודש אב בעקבות שריפת המקדש. קשה יותר להבין למה צריך לציין את התאריך שבו החל המצור על ירושלים, ולצום בו, וכל שכן, אם כבר צמים על תחילת המצור, למה צמים גם על סופו והפריצה לעיר?

השאלה מתעצמת אם משחזרים את אירועי השנים שקדמו לחורבן. משתמע מהם שלא היה זה המצור הראשון. גם בימי יהויקים (מל"ב כד:א) וגם בימי יהויכין (שם י), שקדמו למלך האחרון – צדקיהו, הוטל מצור על ירושלים ולא נקבע צום בעקבות אירועים אלה?

ואכן, לאורך ההיסטוריה צירפו חז"ל לצום זה סיבות נוספות, כדי לתת לו משנה תוקף. ראייה לכך שנעשתה כאן העצמה מלאכותית לסיבת הצום היא העובדה, ששבירת הלוחות לאחר מתן תורה קדמה במאות רבות של שנים לחורבן, ולא נקבע אז צום

אירועי חורבן הבית הראשון עיצבו בעקבותיהם ארבעה צומות שנהגו לצום בהם:

1. עשרה בטבת שבו החל המצור על ירושלים (588 לפנה"ס), כך על פי מל"ב כה:א ויח' כד:א-ב.
 2. הצום בט' בתמוז (586 לפנה"ס), על פי יר' נב:ו.
 3. הצום בז' באב, על פי מל"ב כה:א או בי' באב על פי ירמיהו נב:יב, שנקבע בעקבות שריפת המקדש והעיר ב-586 לפנה"ס.
 4. הצום שנקבע בעקבות רצח גדליה בן אחיקם. הרצח אירע שבעה שבועות לאחר החורבן, כך משתמע מהפשט, או שנה ושבעה שבועות אחריו, תאריך המתאים יותר על פי רצף האירועים המתוארים בפרקים מ-מג בירמיהו,¹ או אפילו חמש שנים לאחר החורבן, על פי פירושו של הופמן.²
- לא ברור מאימתי התחילו לצום, אבל הופעת ארבעת הצומות בזכריה ח:יט³ מוכיחה שבתחילת בית שני, כמה עשרות שנים אחרי החורבן, כבר הכירו את הצומות האלה.⁴

* הרב ד"ר יוסף פריאל, מרצה לתנ"ך וזמר עברי ב"עולמות – בית הספר ללימודי יהדות ותרבות ישראלית", רב באריאל.

** המאמר מוקדש לזכרו של אבי-מולידי, הרב גרשון נוף (הסופר) בן הר"ר א"א גרשוני (הסופר), במלאת שנתיים לפטירתו.

1 וכך גם מכריעה ט' גנזל, "למשמעות המשך קיומו של צום השביעי בימי שיבת ציון", **שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום**, כ (תש"ע), עמ' 51–69, בעיקר עד 58.

2 ראו: י' הופמן, "על דרכו של המספר בפרשת גדליהו ותוצאותיה (יר' מ:א – מג:ז)", **עיוני מקרא ופרשנות**, ה (תש"ס), עמ' 103–125, ושם עמ' 119–121.

3 הפס' כולו מצוטט בסוף המאמר.

4 דיון מעמיק והעלאת אפשרות אחרת באשר להיכרות עם הצומות, ראו אצל גנזל (לעיל הערה 2), עמ' 62–65.

5 רק זמנו של **חטא העגל** ברור. **הפסקת התמיד** נתונה במחלוקת בין הבבלי (ערכין יא ע"ב) המייחס אותו לבית ראשון, לבין הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) המייחס אותו לבית שני. **שריפת התורה** שייכת בוודאי לבית שני. גם **הצלם בהיכל** מעורר ספק בפרשנות (ראו פירוש ר"ע מברטנורא למשנה); האם מדובר על הצלם של מנשה בבית ראשון (ע"פ הירושלמי, יומא פ"ד ה"ד) או שגם אירוע זה שייך לבית שני? גם כלל לא ברור, **שפריצת העיר** שמציינת המשנה אירעה בבית ראשון (כך משתמע מהירושלמי בתענית: "קלקול חשבונות יש כאן"), כי לפי הבבלי (תענית כח ע"ב) אירוע זה שייך לבית שני, ושאלתנו מתעצמת!

מתי ראה ירמיהו מראות אלה? לאחר הפריצה לעיר! בחודש שחלף בין יום הפריצה (ט' תמוז) ליום השריפה (י' באב) עשו הבבלים את מה שהיה מקובל לעשות לעיר מורדת בעולם העתיק. את כל זה תיאר ירמיהו, ואלמלי היינו רואים את מחבלי חמאס עושים אותו דבר 2600 שנים אחר כך, לא היינו מאמינים שניתן להגיע לאכזריות רבה כל כך. לצערנו, היום, כולנו יודעים שכן.

מה קרה בבית שני? אותו דבר! רק ששם נוספה מלחמת היהודים זה בזה; החזקים גזלו מזון מפי החלשים. ומדובר בעיר גדולה הרבה יותר, רבת אוכלוסין⁸ ומבוצרת יותר (שלוש חומות).⁹ בבית שני קשה להצביע על חודש אחד של פריצה לעיר, כי על פי תיאוריו של יוספוס,¹⁰ היה זה תהליך בעל עליות ומורדות שהתרחש מחודש אייר עד חודש אלול בשנת 70 לספה"נ, אבל התוצאה הייתה אותה תוצאה: הרג, אונס ושבי.

זו כנראה סיבת צום החמישי – הצום של תמוז. החודש הנורא שבו נעשה לאבותינו, פעמיים, כל המתואר כאן.

ונסיים בהבטחת הנביא זכריה:

פה אמר ה' צבאות: צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית-יהודה לששון ולשמחה ולמגדים טובים והאמת והשלום אהבו (ח:ט).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

לציון האירוע. רק לאחר שנקבע צום על הפריצה לעיר, צורף תאריך שבירת הלוחות לסיבת הצום, ושאלתנו אם כן מתעצמת: מה צורך בצום זה?

כדי להבין את הסיבה המקורית לצום הזה, יש להבין את משמעות הפריצה לעיר, ומי שיעזרו לנו להבין את האירוע הם הנביא ירמיהו ו"להבדיל" מחבלי חמאס.

ירמיהו, שעל פי המסורת כתב גם את מגילת איכה,⁶ מתאר את מראות החורבן בצורה בלתי נתפסת, בעיקר בפרק ד':

(א) איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות. (ב) בני ציון היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר ... (ד) דבק לשון יונק אל חכו בצמא עוללים שאלו לחם פרש אין להם. (ה) האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקו אשפתות ... (ח) חשך משחור תאגרם לא נפרו בחוצות צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ. (ט) טובים היו חללי חרב מחללי רעב שהם יזובו מדקרים מתנובת שדי. (י) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת עמי ... (יד) נעו עוורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם.

גופות מוכי רעב ברחובות, אכילת ילדים על ידי אימותיהם – תוצאות קשות מנשוא של המצור שארך כשנה וחצי, אבל גופות של חללי חרב, עיוורים מגואלים בדם, מה גרם לכך?

בחודש שבו פרצו הבבלים לעיר, עוד בטרם ששרפו את המקדש, שם זה קרה! גם כסוג של נקמה במתבצרים, ובעיקר כסוג של סדיזם המגובה באידאולוגיה של שלטון ובעלות. הם רצחו את נושאי הנשק שנותרו בחיים, אנסו את הנשים, ולקחו כמקובל את הילדים כעבדים למטרות עבודה ולמטרות שעשוע.⁷

6 כך על פי הבבלי, ב"ב טו ע"א.

7 מזלם של דניאל וחבריו היה שהם נלקחו רק לצורך שעשוע אינטלקטואלי של המלך. לפי מ' מלול, שפירש את הפסוק בסדרת **עולם התנ"ך** על דניאל (תל-אביב 1994 עמ' 25), המטרות שבגינן הובאו הילדים לארמון נבוכדנאצר היו לספק את משיכתו של המלך לאנשי מדע מלומדים, ולהתגאות בכך שחצרו היא ביתם של גדולי עולם. לעומתם, בדרך כלל נלקחו ילדים שבויים או לעבדות או לצרכים מיניים. מוכר הוא ה-Lupanar בפומפיי, ששימש כמקום שבו הועסקו עבדים בזנות. ראו גם בבבלי גיטין (נח ע"א) את הסיפור המפורסם על האח והאחות בני ר' ישמעאל, השבויים, שניסו לזווגם בגלל יופיים, ובכו עד מוות כדי להימנע מכך.

8 לפי תיאורו של יוספוס (להלן בהערה 10, ושם עמ' 558), נלקחו בשבי 97,000 שבויים, ומספר הנספים היה כ-1,100,000 איש.
9 שם, עמ' 454-458.
10 באריכות ודקדוק פרטים בפרק העשירי בספר החמישי, ובכל הספר השישי של **תולדות מלחמת היהודים ברומאים**, במהדורת אולמן (2009), עמ' 491-560.